

Političke promjene u Hrvatskoj i hrvatski iseljenički tisak u Čileu

---

Perić, Marina

Source / Izvornik: **Migracijske i etničke teme, 2005, 21, 69 - 89**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:303:786718>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

MARINA PERIĆ

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
marina.peric@imin.hr

Političke promjene u Hrvatskoj i hrvatski iseljenički tisak u Čileu

SAŽETAK

U radu se daje pregled hrvatskog iseljeničkog tiska u Čileu kroz pet povijesnih razdoblja (do Prvoga svjetskog rata, Prvi svjetski rat, između dva svjetska rata, Drugi svjetski rat, nakon Drugoga svjetskog rata) te se povlače paralele utjecaja političkih promjena u Hrvatskoj na sadržaj i teme iseljeničkog tiska. Metodom analize sadržaja za svako povijesno razdoblje analiziraju se jedne iseljeničke novine, a kao jedinica analize uzimaju se tekstovi s naslovnih stranica. Osim sadržaja poruke, analizira se i oblik poruke kako bi se ocijenio stav koji pošiljatelj poruke odašilje primatelju. Na osnovi analize novina zaključeno je da su političke promjene u Hrvatskoj imale važan utjecaj na iseljenički tisak, a to je posebno vidljivo u doba Prvoga i Drugoga svjetskoga rata. U razdoblju od Prvoga svjetskoga rata iseljenički tisak nazivima i temama kojima se bavi propagira jugoslavenstvo kao pripadnost jugoslavenskoj naciji i državi. Pod utjecajem političkih promjena u Hrvatskoj, mijenja se i identitet iseljenika. Do Prvoga svjetskog rata uglavnom su antiaustrijski orijentirani, a u sljedeća četiri razdoblja prihvaćaju države i vlade prve i druge Jugoslavije, identificirajući se s Jugoslavijom, te svoje potomke odgajaju se u jugoslavenskom duhu.

KLJUČNE RIJEČI: Hrvati, Čile, iseljavanje, iseljenički tisak, hrvatska dijaspora

1. Uvod

Iseljavanje kao proces, reakcija je na niz ekonomskih, socijalnih i političkih zbivanja koji utječu na okolinu i pojedince. Činioci koji uzrokuju iseljavanje u novi prostor jesu oni koji izazivaju nezadovoljstvo u vlastitoj okolini – tzv. *push* ili potisni čimbenici, i *pull* tj. privlačni činioci određenih odredišta (Lewis, 1982). Iseljavanje iz Dalmacije krajem 19. i početkom 20. stoljeća vezano je uz preoceanske migracije uzrokovane ekonomskim činiocima: ograničena agrarna proizvodnja, nedovoljno razvijeno unutarnje tržište, propast vinogradarstva. Glavne zemlje useljavanja bile su: SAD, Kanada, Brazil, Argentina, Čile i Australija. Budući da je nakon Prvoga svjetskoga rata SAD uveo useljeničke kvote, iseljavanje se usmjerava prema Južnoj Americi. Značajno iseljavanje iz Dalmacije u zemlje Južne Amerike započinje oko 1880. godine. Iseljavanje u Čile bilježi se već između 1860. i 1870. godine, dok obilježje masovnosti poprima početkom osamdesetih godina toga stoljeća, s time da je broj doseljenika bio posebno velik između 1890. i početka Prvoga svjetskoga rata (Martinić Beroš, 2000). Po dolasku u Čile hrvatski iseljenici koncentrirali su se najvećim dijelom na geografski krajnjim pre-

djelima zemlje: na predantarktičkom Magallanesu, oko Punta Arenasa gdje su se bavili stočarstvom i na salitrenim poljima u pokrajinama Antofagasta i Tarapaca, na vrućem pustinjском sjeveru. Iseljenici su živjeli u kolonijama koje su se razlikovale po veličini, od nekoliko desetaka do nekoliko tisuća iseljenika (Antić, 1991). U početku nije bilo uvjeta za njihovo društveno okupljanje.¹ S naseljavanjem i grupiranjem u gradskim središtima, iseljenici počinju osnivati društva i pokretati vlastite novine.

Tablica 1: Pregled hrvatskog iseljeničkog tiska u Čileu od 1902. godine do danas

Naziv novina	Mjesto	Godina izdavanja
<i>Sloboda</i>	Antofagasta, Santiago	1902.–1906. 1918.
<i>Male novine</i>	Punta Arenas	1905.–1906. 1989.
<i>Domovina</i>	Punta Arenas	1908.–1910. 1913.–1915.
<i>Novo Doba</i>	Punta Arenas	1910.–1911.
<i>Dom</i>	Punta Arenas	1911.–1912.
<i>Iz pustoši</i>	Punta Arenas	1911.
<i>Pokret</i>	Antofagasta	1914.–1916.
<i>Jugoslavenska Domovina</i>	Punta Arenas	1916.–1921.
<i>Jugoslavija</i>	Antofagasta Valparaiso	1914.–1916. 1922.
<i>Jugoslovenska država</i>	Antofagasta Valparaiso	1916.–1917.
<i>Jugoslovensko oslobođenje</i>	Antofagasta	1918.–1921.
<i>Jugoslavenska tribuna</i>	Punta Arenas	1920–1921.
<i>Jug</i>	Punta Arenas	1921.
<i>Bratska Sloga</i>	Antofagasta	1922.
<i>Jugoslavenska smotra</i>	Punta Arenas	1923.
<i>Novi list</i>	Punta Arenas	1927.
<i>Jugoslaven u Čile</i>	Magallanes	1931.–1934.
<i>Jugoslavensko novo doba</i>	Magallanes	1937.–1946.
<i>Naša riječ</i>	Antofagasta	1932.–1934.
<i>Čuvajmo Jugoslaviju</i>	Antofagasta	1935.–1937.
<i>Jugoslavenski glasnik</i>	Santiago	1935.–1941. 1945.–1947. 1958.–1960.
<i>Borba</i>	Santiago	1945.–1947.
<i>Glas Jugoslavije</i>	Punta Arenas	1962.
<i>Jugoslavenske Novosti</i>	Punta Arenas	1962.
<i>Useljavanje u Magallanes</i>	Punta Arenas	1986.

Izvor: *Domovina*, *Sloboda*, *Jugoslavenska tribuna*, *Jugoslaven u Čile*, *Naša riječ*, *Jugoslavija*, *Jugoslavenski glasnik*, *Useljavanje u Magallanes*

¹ U početku iseljenici rade kao kopači zlata raštrkani po nepreglednim pampama Ognjene Zemlje. Nakon prestanka zlatne groznice, naseljavaju se u gradska središta, na jugu Čilea u Punta Arenas, a na sjeveru Čilea u Antofagasti gdje se većinom bave trgovinom.

Već početkom 20. stoljeća izdano je nekoliko iseljeničkih novina, kako na jugu, tako i na sjeveru Čilea. Iako su uvjeti bili nepovoljni (novine su se financirale same, naklada je bila mala, obrazovna struktura iseljenika bila je slaba)² za razvoj iseljeničkog novinarstva, ono je unatoč teškim uvjetima nastalo i opstalo. Na osnovi uvida u iseljenički tisak, donosimo pregled iseljeničkih novina koje su izlazile u Čileu od 1902. godine do danas (v. tablicu 1).

2. Metodologija

U radu se upotrebljavaju dosadašnja istraživanja hrvatskih i čileanskih autora na temu povijesti iseljeničtva i iseljavanja (Antić, 1987, 1991, 2002; Derado i Čizmić, 1982; Martinić Beroš, 1997, 2000) i političkih prilika u zemlji iseljenja (Bilandžić, 1999; Pavličević, 2000). Nastoji se dati pregled iseljeničkih novina u Čileu od vremena iseljavanja do danas, te ukazati na utjecaj političkih promjena zemlje iseljenja na sadržaj iseljeničkog tiska.

Među novinama koje su izlazile u određenom razdoblju, analizirane su dostupne novine³ i to 10% naslovnih stranica unutar određenoga godišta. Kao jedinica analize uzeti su tekstovi koji se nalaze na naslovnoj stranici novina jer se pretpostavlja da su njima urednici htjeli izazvati posebnu pažnju u čitatelja. Sadržaji tekstova razvrstani su u tri kategorije: tekstovi vezani uz događaje u hrvatskoj iseljeničkoj zajednici, uz zemlju iseljenja, uz druge zemlje. Unutar navedenih kategorija tekstovi su potom razvrstani prema zastupljenim temama. Naveden je i broj priloga u novinama (karta, crtež, simbol i sl.), broj tekstova napisanih na hrvatskom/španjolskom jeziku te broj tekstova preuzetih iz drugih novina. Osim sadržaja poruka, analiziran je i stav koji pošiljatelj zauzima prema određenoj temi kojom se bavi.

U svakom obliku društvene komunikacije, pa tako i onoj putem novina, nužno je postojanje triju bitnih elemenata: pošiljatelj, primatelj i sadržaj poruke. Sva tri elementa međusobno su povezana i ne smiju se odvajati od realnih društvenih okvira i stanja u kojima nastaju (Milić, 1978). U skladu s tom pretpostavkom daje se kratak prikaz političkih prilika u zemlji iseljenja i eventualna povezanost s političkim prilikama među iseljeničtvom radi razumijevanja sadržaja poruka i odnosa između pošiljatelja i primatelja poruke.

Načinjena je preliminarna analiza iseljeničkog tiska koja predstavlja temelj za buduću kompleksniju i sveobuhvatniju kvantitativnu analizu iseljeničkog tiska u Čileu.

3. Političke prilike u zemlji iseljenja i među iseljeničtvom do Prvoga svjetskog rata

U doba prvih iseljavanja Hrvata u Čile, Hrvatska se nalazila u sastavu Austro-Ugarske Monarhije. Prema Austro-Ugarskoj nagodbi (1867), Dalmacija, iz koje potječe naj-

² Prema raspoloživim podacima (*Domovina*, 1915) naklada novina do Prvoga svjetskoga rata bila je oko 300 primjeraka, a 86,6% iseljenika do Drugoga svjetskoga rata imalo je završena samo četiri razreda osnovne škole (Derado, Čizmić, 1982).

³ Raspoloživa građa u IMIN-u. Donirana građa sastoji se od nekoliko kompleta iseljeničkih novina koje su izlazile u Čileu u duljem razdoblju (od 1908. do 1947. godine)

veći dio iseljenika, pripala je Austriji i Beču. Prometno je bila nepovezana s ostalim dijelovima Hrvatske. U Austro-Ugarskoj Monarhiji nije bilo iseljeničke politike. Tek će nagovještaj rata, zabrinutost oko regruta dovesti do zabrane iseljavanja osobama mlađim od šesnaest godina i ograničiti promicanje iseljavanja. Pred Prvi svjetski rat Austro-Ugarska će se založiti za restrikciju iseljavanja administrativnim putem, kako bi zadržala na okupu svoje potencijalne vojnike. Iseljenički zakon do kraja postojanja Monarhije nije donesen.

Na političkoj sceni Dalmacije prevladavao je sukob autonomaša i narodnjaka. Narodnjaci su se zalagali za ujedinjenje Dalmacije s ostalim dijelovima Hrvatske, a autonomaši protiv ujedinjenja. Narodna stranka bila je nositelj Hrvatskoga narodnog preporoda, a pristalice je novačila iz tanka sloja inteligencije te među težacima (Antić, 1991). U Dalmatinskom saboru 1870. godine Narodna stranka dobila je većinu nad autonomašima, a 1882. godine pobjedila u Splitu. Ta godina označila je završetak Hrvatskoga narodnog preporoda u Dalmaciji (Pavličević, 2000). Politička borba narodnjaka i autonomaša u Dalmaciji, kao i kriza u cijeloj Austro-Ugarskoj Monarhiji zbog neriješenih nacionalnih pitanja, preslikala se i u iseljeništvu, u nešto izmijenjenom obliku. Glavna politička podjela među iseljenicima bila je ona na Hrvate i Austrijake (Antić, 1987, 1991, 2002; Perić, 2003). Dio iseljenika već je dolaskom u Čile bio protuaustrijski usmjeren, a motiv protuaustrijanstva u početku je bilo slavenstvo koje se suprostavljalo od Austrije favoriziranom talijanstvu (Antić, 1987) kao kulturnoj osnovi za političku dominaciju u Dalmaciji. Početkom 20. stoljeća među iseljenicima se afirmirala hrvatska politička misao,⁴ pa su oni pred Prvi svjetski rat postavili zahtjev za ujedinjenjem Dalmacije s ostalim dijelovima Hrvatske (Antić, 1987: 41).

3.1. Iseljenički tisak do Prvoga svjetskog rata

Prve hrvatske novine na području Čilea izlazile su u Antofagasti pod imenom *Sloboda*. Vlasnik i urednik novina bio je Ivan Krstulović.⁵ U početku izlaze dva puta tjedno, srijedom i subotom, a tiskane su u vlastitoj Krstulovićevoj tiskari Imprenta Dalmata. U prvom broju *Slobode* istaknut je njezin cilj i program: "(...) *Sloboda* će slijediti program neumrloga Ante Starčevića i Bogovića, za buditi hrvatski narod da se prene na nov život *Sloboda* će se baviti o gospodarskom, političkom i ekonomskom stanju mile domovine i naseobine. Nositi će razne vijesti svijeta, javiti će zgrade i nezgode, da zbliži – tako rekuć – braću neka znadu čestokrat jedan za drugoga, ma bilo za one u domovini, bilo za one iseljenike Južne Amerike, bilo za one Sjeverne Amerike, prateć trgovinu i rabotu, i sve što se tiče interesa našega naroda« (*Sloboda*, 1. 3. 1902). Krstulovićeva namjera bila je izdavati novine koje će se čitati po cijeloj Južnoj Americi, pa i u domovini. *Sloboda* je obuhvaćala nekoliko stalnih rubrika: »Naši dopisi osobiti«, »Političke stvari«, »Zadnje vijesti iz domovine«, »Uvodnici« i dr. Imala je oko 250 pretplatnika i financirala se od pretplate (Antić, 2002).

⁴ Antić navodi da je to osobito vidljivo u pisanju novina koje počinju izlaziti u to doba: *Sloboda*, *Male novine*, *Dom*. Također napominje da hrvatstvo nikada nije poprimilo ekskluzivan značaj i da se nije suprostailo slavenstvu niti odvajalo od njega.

⁵ Ivan Krstulović bio je novinar, slikar, glazbenik i poduzetnik. U Čile je došao 1899. kao politički emigrant. U Dalmaciji je bio politički aktivan u borbi protiv Austro-Ugarske Monarhije. Vlasti u domovini osudile su ga na smrt uz zapljenu cjelokupne imovine (Mataić Pavičić 1998).

Na jugu Čilea, u Punta Arenasu prve novine izdane su 1905. godine pod nazivom *Male novine*, a njihov urednik i vlasnik bio je učitelj Petar Gašić.⁶ Izlazile su svake nedjelje, a imale su urednički komentar, redoviti podlistak i vijesti iz domovine. Godine 1908. pojavljuju se novine *Domovina* koje su već 1910. promijenile ime u *Novo doba* i došle pod upravu Ivana Trutanića. Vinko Litrica je 1911. ručno pisao i distribuirao novine *Iz pustoši*. Iste godine izdane su novine *Dom* pod uredništvom Petra Gašića, a 1913. ponovno se izdaje *Domovina*.

3.1.1. Analiza novina *Domovina*

Domovina je izlazila u Punta Arenasu svakog četvrtka, a njen vlasnik i izdavač bilo je Kolo hrvatskih iseljenika. Za analizu sadržaja novina *Domovina* upotrijebili smo tekstove naslovnih stranica pet brojeva (1, 156, 160, 170, 187) izdanih 1913. godine. Od ukupno devetnaest tekstova, šesnaest ih je napisano na hrvatskome, a tri na španjolskom jeziku. Četiri teksta preuzeta su iz drugih novina, primjerice iz *Pučke Slobode* iz Splita i *Balkana* iz Beograda.

Tablica 2: Pregled tema analiziranih tekstova do Prvoga svjetskog rata

<i>Zemlja iseljenja</i>	<i>Broj tekstova</i>	<i>Stav prema temi</i>
Položaj Hrvata u Austrijskoj Monarhiji	1	negativan
Ujedinjenje Hrvata i Srba	1	pozitivan
Politika Austrije	1	negativan
Ivan Meštrović	1	pozitivan
<i>Hrvatska iseljenička zajednica</i>		
iseljenički tisak	4	pozitivan
nacionalni identitet	3	negativan
organizacija iseljenika	2	pozitivan
nepostojanje hrvatske škole	1	negativan
<i>Hrvatska iseljenička zajednica</i>		
Balkanski rat	3	pozitivan
Vojska Kraljevine Srbije	1	pozitivan

Na zemlju iseljenja odnosila su se četiri teksta: položaj Hrvata u Austro-Ugarskoj Monarhiji, ujedinjenje Hrvata i Srba, politika Austrije i Ivan Meštrović. Negativno je ocijenjen položaj Hrvata u Austrijskoj Monarhiji i politika Austrije. Hrvati su opisani kao »potlačeni narod, zgaženi Hrvati, uzdržavatelji Austrijske Monarhije«. Istaknuta je uloga austrijske politike kojoj je cilj dovesti narod do očajja i nacionalnog razjedinjenja, a postiže ga osnivanjem većeg broja stranaka, kako bi višestranačje uzrokovalo više stranačkih svađa i dovelo do slabljenja nacionalnog jedinstva. Pozitivno je ocijenjeno ujedinjenje Hrvata i Srba te Ivan Meštrović. Propagira se kako je oslobođenje od austrijske vlasti moguće samo ako se ujedine Hrvati i Srbi: »Mi Hrvati i Srbi budimo slož-

⁶ Petar Gašić bio je učitelj i novinar. Iz političkih i ekonomskih razloga napustio je domovinu i došao u Čile 1903. godine. Utemeljitelj je hrvatskog novinstva u pokrajini Magallanes (Mataić Pavičić 1998: 67–68).

ni ko braća, branimo jezik, narod i zemlju, sve što je hrvatsko-srpsko jer kako je napisano Hrvati i Srbi su iste krvi, braća sinci jedne zemlje, jednog, naroda, jedne domovine, velik narod samo rastrgan i raskomadani« (br. 156, 17. 4. 1913.). Pozitivno je ocijenjena i istaknuta uloga Ivana Meštrovića koji je predstavljen kao primjer pravog rodoljuba u borbi za neovisnu i slobodnu Hrvatsku.

Na hrvatsku iseljeničku zajednicu odnosilo se jedanaest tekstova. Negativno je ocijenjen slabo izražen nacionalni identitet iseljenika i nepostojanje hrvatske škole. Istaknuto je da su Hrvati u iseljeništvu nacionalno razjedinjeni. »Nisan u nijednome hrvatskom društvu, ča se mi društva ni politike. Svaka nacionalidad se kupi u sociedade, a mi smo ovode razdjeljeni pak je najbolje ne bit u nijedno«. Uzrok nacionalnog razjedinjenja je neznanje i neosviještenost iseljenika: »Naj boje ti je da odma rečeš da ti slabo razumiš ča je to bit u društva, bit patriota, branit svoje narodnost i son sebe. Mi ovde možemo dosta pomoć kad bismo bili složni, skupjat se u svemu zajedno i digod kad je koja potreba čogod poslat, protestat i kritikad svu nepravicu ča činu našoj braći onam u domovini nepravedne vlode« (br. 1, 6. 3. 1913.). Uz nacionalnu razjedinjenost iseljenika, uočen je i problem nepostojanja hrvatske škole što ima za posljedicu nestajanje materinjeg jezika, poglavito među potomcima iseljenika. Istaknuta je potreba za osnivanjem hrvatske škole kako bi se spriječio gubitak nacionalnog identiteta među iseljeništvom te očuvala nacionalna svijest i materinski jezik među potomcima: »Svaki naš on se nazivao Hrvat, Srb ili Slaven i koji iole voli svoju domovinu i svoj jezik priznaje od velike potrebe je jedna škola gdje bi djeca mogla čitati i pisati očevim jezikom. Učitelj u toj školi neće samo učiti čitati i pisati, već nastojati da učenicima usadi u glavu ljubav ili štovanje prema zemlji i jeziku roditelja svojih« (br. 187, 27. 11. 1913.) Pozitivno je ocijenjena uloga iseljeničkog tiska i organizacija iseljenika. Na iseljenički tisak odnosila su se četiri teksta. Ciljevi iseljeničkog tiska su: »buditi patriotična čuvstva hrvatskih iseljenika, donositi zanimljive vijesti o događajima u domovini, buditi narodnu svijest, učiniti dobrim Hrvatima neupućene naše iseljenike, prikazati rane jadnog hrvatskog i slavenskog naroda« (br. 160, 16. 5. 1913.). Na organizaciju iseljenika odnosila su se tri teksta. Istaknuta je potreba za ujedinjenjem iseljenika u jednu snažnu organizaciju jer »organizacija naroda u tuđem svijetu uvjet je uzdržavanja narodnog karaktera i narodne svijesti odijeljene silom prilika od svoje materinske grudi« (br. 170, 24. 7. 1913.).

Na druge zemlje odnosila su se četiri teksta. Pozitivno je ocijenjena uloga Srbije i Crne Gore u Balkanskom ratu i vojska Kraljevine Srbije. Na Balkanski rat odnosila su se četiri teksta gdje je opisano »junaštvo Srbije i Crne gore u borbi sa Turskom«. Tekstovi su napisani u obliku epskog spjeva pa se u stihovima opisuje Balkanski rat, srpski i crnogorski junaci i njihove bitke.

4. Političke prilike u zemlji iseljenja i među iseljeništvom u doba Prvoga svjetskog rata

Početak rata Austro-Ugarska Monarhija pozvala je iseljenike u Čileu da kao njeni podanici stupe u rat protiv Srbije. Mnogi iseljenici negativno su reagirali na poziv izražavajući negodovanje i neprijateljski stav prema Monarhiji, koja ih poziva, kako kažu, »na oružje protiv svoje braće« (Arhiv JNO, prema Antić, 1987: 50). Iseljenici su bili

pred teškom odlukom: opredijeliti se za ili protiv Monarhije. Dio iseljenika koji su se izjašnjavali kao Austrijaci smatrao je da se »ne smije izdati barjak pod kojim se čovjek rodio«, a i postojao je strah iseljenika da pristajanje uz jugoslavenski pokret ne bi zatvorilo vrata povratka u domovinu (*Jugoslavenska država*, 1916). Za razliku od posve političkih opredjeljenja, iseljenici su vodili računa i o materijalnim interesima, pogotovo najimućnije i najutjecajnije osobe. Pristajanjem uz Monarhiju našli bi se na *Crnoj listi* savezničkog kapitala, koju su prvi ustanovili Englezi, a kasnije Talijani⁸ (Antić, 1987). U Čileu, kao i u cijeloj Južnoj Americi razvio se jugoslavenski iseljenički pokret Jugoslavenska narodna obrana (JNO) koji je nastao na ideji potrebe rušenja Austro-Ugarske Monarhije i u želji da se osnuje država Južnih Slavena.

4.1. Iseljenički tisak u doba Prvoga svjetskog rata

Iseljenički tisak u tom razdoblju predstavljao je neku vrstu političke organizacije, jer su novine bile potpuno politizirane. Iseljenici su se okupljali oko listova *Domovina*, *Pokret* i *Sloboda*. *Domovina* je propagirala jugoslavensku ideju, a urednici *Domovine* bile su najutjecajnije ličnosti ogranka JNO-a *Dalmacija* u Punta Arenasu (Antić, 1987). U studenome 1914. izašao je prvi broj lista *Pokret* u Antofagasti. Osnivač *Pokreta* Matěj Škarnić preko novina se želio nametnuti kao vođa jugoslavenskog pokreta (Antić, 1987). Iako je *Pokret* zastupao jugoslavensku ideju, Privremena uprava JNO-a nije imala nikakvu kontrolu nad tim novinama, pa je stoga izdala vlastite, pod nazivom *Jugoslavija* 22. 4. 1915. *Jugoslavija*, oko koje su se okupljali imućni iseljenici, istisnula je *Pokret* što je izazvalo velike sukobe između uredništva *Pokreta* i *Jugoslavije*. Stoga su 22. 1. 1916. prestali izlaziti listovi *Pokret* i *Jugoslavija*, a JNO je izdao vlastito glasilo pod nazivom *Jugoslavenska država*. Nakon prebacivanja novina u Valparaiso, mijenja naziv u *Jugoslovensko oslobođenje*. Godine 1918. ponovno je počela izlaziti *Sloboda* Ivana Krstulovića. *Jugoslovensko oslobođenje* upozoravalo je čitatelje da odbace *Slobodu* jer unosi »nemir i smutnju« među iseljenike: »Pozivljamo članove centra i sve ostale Ogranke JNO da bojkotuju i odstrane *Slobodu* jer ne služi našem narodnom programu i jer je u suprotnosti sa jugoslovenskim pokretom po cijelom svijetu. Jer je zadatak lista, prvome broju da propagira narodni rad pod vidom Jugoslavije, a da u stvari poremećuje pojmove i da ruši naše redove, odlučno moramo da odbijemo od naše Organizacije taj nepatriotski nasrtaj« (*Jugoslovensko oslobođenje*, 4. 2. 1918). Krstulović je proglašen rušiteljem jugoslavenskog programa: »Gospodin Ivan Krstulović izdaje u Santiagu list *Sloboda* koja kaže da je njen program jedna velika Jugoslavija federalna i nerazdruživa. To bi moglo da zavede koga od naših članova, jer na prvi mah izgleda da nema bitne razlike između programa *Sloboda* i našega, dok naprotiv ona se kosi sa temeljnim načelima jugoslovenskog programa, jer priznaje granice što su prijašnje nesretne prilike namećale našem narodu, koji ipak od tri imena ipak je samo jedan

⁸ Kako iseljenici nisu imali zaštitu od austrijskih predstavnika, a Austrija se nalazila na neprijateljskoj strani Centralnih sila, hrvatskim iseljenicima, kao austrijskim podanicima bilo je zabranjeno ploviti na engleskim brodovima. Tek ulaskom u redove Jugoslavenske narodne obrane (JNO), dobivali su iskaznicu s fotografijom kojom su dokazivali članstvo u JNO, a francuski i engleski konzuli izdavali su im na osnovi te iskaznice potvrdu da su na strani saveznika. To će ujedno biti i jedan od glavnih razloga što su se iseljenici masovno opredijelili za JNO (Antić, 1987).

narod pa zato ne može biti govora o nikakvoj federaciji. Upozoravamo na Ugledni ogranak (P. Petrović Njegoš) da ne bi naši članovi sa pretplatom potpomagali jedan list, koji indiferentno je dali svjesno ili nesvjesno, potkopava glavne osnovice našeg programa« (*Jugoslovensko oslobođenje*, 4. 2. 1918).

4.1.1. Analiza novina *Jugoslavija*

Jugoslavija je bila glavno službeno glasilo JNO-a, a izlazila je u Antofagasti, u početku svaki četvrtak, a poslije i po dva puta tjedno (srijedom i subotom). Za analizu novina *Jugoslavija* upotrijebili smo tekstove s naslovnih stranica pet brojeva (1, 7, 18, 20, 37) izdanih 1915. Od ukupno trinaest tekstova, deset je na hrvatskome, a tri su na španjolskom jeziku. Autor jednog teksta je Ljubo Leontić.⁹ Tri teksta preuzeta su iz drugih novina: *Hrvatski svijet* i *Srbobran*, iz New Yorka te dopis iz Londona. U jednom broju nalazi se preko cijele naslovne stranice fotografija Kralja Petra I Karadorđevića.

Tablica 3: Pregled tema analiziranih tekstova u doba Prvoga svjetskoga rata

Zemlja iseljenja	Broj tekstova	Stav prema temi
Osnivanje jugoslavenske države	2	pozitivan
Nacionalno oslobođenje	2	pozitivan
Ujedinjenje Hrvata i Srba	3	pozitivan
Politika Austrije	3	negitivan
<i>Druge zemlje</i>		
Stanje u Srbiji	1	negativan
Petar I. Karadorđević	1	pozitivan
Njemačke podmornice	1	negativan

Na zemlju iseljenja odnosilo se deset tekstova. Negativno je ocijenjena politika Austrije, u ukupno tri teksta. U tekstovima se manje rabi pojam Hrvat, a više pojam Jugoslaven. Opisan je položaj »Jugoslavena« u Austriji: »Poštenu Jugoslavena od Austrije i njene vlade nije primio nikakvo dobro u svom životu. Ima hiljade milijuna Jugoslavena kojima je Austrija i njezina bečka komanda nanijela štetu, nekoliko tisuća je posve upropastila. Naš narod u tuđoj zemlji gladuje i strada, na prosjački štap su ga spravili. Nas je Austrija držala u svom sužanjstvu, i ubila nam svaki osjećaj domovinske ljubavi, pretvorila nas u nesvjesnu masu« (br. 18, 18. 8. 1915.). Istaknut je i položaj iseljenika, pro-

⁹ Vođa JNO-a u Antofagasti, jedan od vodećih članova Jugoslavenske ujedinjene omladine. Tijekom rata mobiliziran je u vojsku. Dezertira i bježi u Italiju. U Francuskoj ulazi u Legiju stranaca zajedno s desetak omladinaca, koji zastupaju stav da su Južni Slaveni jedan narod. Došao je u Čile na poziv omladinaca iz Antofagaste (Antić, 1997). *Jugoslovensko oslobođenje* u cijelosti objaviti članak iz *Amerikanskog Srbobrana* čiji je autor G. Grahovac, a u kojem se govori o zaslugama Lj. Leontića: »Kako god u starom kraju u omladinskom pokretu, a prošle dve godine u Južnoj Americi, tako i ove godine među nama u Sjevernoj Americi dr. Ljubo Leontić srećno i uspešno razvija i oblagorjava među svojim suplemenicima ideju narodnog oslobođenja i ujedinjenja ... U Leontićevim bisagama nema nijednog zrna demagorskog, to dokazuje prošlost i plod onih njiva koje je posijao. Srbin je u Leontiću osetio sebe. Hrvat i Slovenac, našao sebe ... Kao što je pametan na peru, umetnik u estetici i neumoran u poslu, tako je iskren u novom narodnom evanđelju i ideji, koju propoveda« (*Jugoslovensko oslobođenje*, 1918).

gnanih iz vlastite domovine: »Mi smo kao nekakvi Cigani koji nemaju ni Doma ni narodnog imena i svijetom tumaramo. Tuđinac će nam oskvrnuti grobove naših otaca, opustošiti jadno naše ognjište, dragocjenu ostavštinu naših djedova« (br. 18, 18. 8. 1915.).

Positivno je ocijenjeno ujedinjenje Hrvata i Srba, nacionalno oslobođenje i osnivanje jugoslavenske države. Na temu ujedinjenja Hrvata i Srba odnosila su se tri teksta. Opisan je položaj Hrvata i Srba pod vlašću Austro-Ugarske Monarhije, te se propagira potreba za ujedinjenjem Hrvata i Srba u zajedničkoj borbi protiv Monarhije: »German-ska rasa želi da uništi izvor Jugoslavenske ideje, naš Pijemont našu jedinu uzdanicu, našu milu Srbiju. S našim saveznicima provesti ćemo ujedinjenje milom ili silom. Mi Hrvati i Slovenci njeno nastojanje ćemo potpomagati puni svjesne ideje koju Srbija nosi. Istaknuto je da su Hrvati i Srbi jedan narod: Hrvati i Srbi dijelovi su istoga naroda, zajedno ih neprijatelji porobiše i ne mogu se povući etničke granice između ravnog hrvatskog i srpskog tipa. Odvojeno napisane istorodnost hrvatskog i srpskog naroda su nepotpune. Pojam svesrpstva obuhvaća sve Hrvate i pojam svehrvatstva obuhvaća i sve Srbe« (br. 1, 22. 4. 1915.). Na nacionalno ujedinjenje odnosio se jedan tekst u kojem piše da je jedini spas »Jugoslavena« nacionalno ujedinjenje u stvaranju »moćne, čvrste, velike i slobodne Jugoslavije« (br. 1, 22. 4. 1915.). Propagira se da iseljenici moraju podržati tu ideju i pomoći u nacionalnom oslobođenju svog naroda u domovini: »Mi svi u ovoj slobodnoj tuđini moramo se založiti za Domovinu našu, za slobodu i neodvisnost njezinu ne samo riječima, ne samo financijalno u pomoć priteći, već moramo biti pripravnici i živote naše žrtvovati jer se već dosta njemačkih krvopija i austrijski despota nasivalo Slavenske krvi. Ako našu dužnost ne budemo ispunili prezirom ćemo biti smatrani od čitavog kulturnog svijeta kao narod koji ne zaslužuje slobodu. Zato se ugledajmo u našu jednokrvnu braću, ali pod drugim imenom SRBE kako oni ne samo svoju već i našu Hrvatsku Domovinu ljube i svoj mladenački život žrtvuju« (br. 7, 30. 6. 1915.). Na temu osnivanja jugoslavenske države odnosila su se tri teksta. Pisano je o osnivanju i ulozi Jugoslavenskog odbora u Londonu i o počecima akcije sakupljanja dobrovoljaca iz iseljništva: »Pribjegli prvaci naše domovine osnovaše u inozemstvu Jugoslavenski odbor kako bi mogli bolje da u sporazumu sa srpskom vladom i pomognu za oslobođenje Hrvatske i oživotvorenje velike Jugoslavije. Poslaše prvi glas za sabiranje dobrovoljaca za jadransku legiju, poslaše u Sjevernu Ameriku Dr. Potočnjaka i L. Smoldaka, a u Južnu Ameriku ne poslaše nikog jer ne posjedujemo nikakvu organizaciju, a i na slabom glasu smo o našem patriotizmu. Pozivaju se Hrvati u Južnoj Americi da se politički organiziraju i u zajedničkom radu pomognu Jugoslaviju kako bi i oni mogli s ponosom odgovoriti da su pomogli oživotvorenju Slobodne Jugoslavije« (br. 1, 22. 4. 1915.). Za zajedničku državu Jugoslaviju, kako je istaknuto, borio se Jugoslavenski odbor u Londonu, Hrvati u domovini, Hrvati u iseljništvu i Srbi. Istaknuta je uloga Srbije u stvaranju Jugoslavije: »Srbija se dostojno oprla kako bratu dolikuje i poduzela zadnju zadaću oslobođenje svoje braće hrvatskog kmeta da zajedno sa srpskom rajom postavi temeljni kamen budućoj Jugoslaviji« (br. 1, 22. 4. 1915.).

Na druge zemlje odnosila su se tri teksta. Negativno je ocijenjeno stanje u Srbiji i vojna sila Njemačke, a pozitivno Petar I. Karađorđević. Objavljeno je pismo srpske bolničarke upućeno Odboru za pomoć Srba u Londonu u kojem se govori o stanju u Srbiji: »Ranjenici leže na svim stranama (kućama, ulicama, šetalištima), gomile bjegunaca, vra-

ta na zgradi Crvenog Krsta zakrčena od silnih nevoljaka, a samo u Svilajinac je došlo tri hiljade siročadi i beskućnika» (br. 2, 22. 4. 1915.). Jedan tekst odnosio se na vojnu snagu Njemačke, broj i vrstu njemačkih podmornica u engleskim vodama i opasnosti njemačke vojne sile nad saveznicima. Petar Karađorđević opisan je kao »osnivač Velike Jugoslavije i oživotvoritelj Velike Srbije«: »Život kralja Petra je dio života i historije Srbije jer on je pravi sin Srbije, iz naroda je izašao, s njime živi, trpi i uživa. Čika Pera narod ga zove. Srbi u Petru Kralju našli poslije pet vjekova osvetnika Kosova, osvetnika srpske narodne slobode, Hrvati i Sloveni našli poslije devet vjekova osvetnika Petra Svačića i Petra Zrinskog, osvetnika hrvatske narodne neovisnosti, a mi Jugoslaveni u Petru stvoritelju našli narodnog ujedinitelja naše velike, moćne Jugoslavije« (br. 20, 12. 7. 1915.).

Unitaristički i antifederalistički stavovi koji dominiraju tiskovinama za hrvatske iseljenike u Čileu, u izravnoj su vezi s političkim stavovima i ekonomskim interesima elite koja ih kontrolira. Naime, osnivači JNO-a krupni su poduzetnici koji imaju izravni interes surađivati s britanskim poduzetnicima koji su već bili prisutni u Čileu, a koji su upoznati s interesima britanske vanjske politike. Hrvatski iseljenici u to doba nisu imali čvrsto izgrađen nacionalni identitet, već je njihov kolektivni identitet pod utjecajem drugih političkih opcija koje se konstruiraju »odozgo prema dolje«. Najjači utjecaj imaju upravo iseljeničke elite koje su u Čileu bile dovoljno ekonomski jake da podupiru iseljeničko organiziranje, pa tako i ekonomski nose i kontroliraju iseljenički tisak.

5. Političke prilike u zemlji iseljenja i među iseljeničtvom između dva svjetska rata

Austro-Ugarska je bila gubitnica u ratu, a Srbija, Crna Gora i Italija bile su pobjednice. Budući da je Srbija imala svoju vojsku, a Italija u rukama Londonski sporazum iz 1915. godine putem kojeg je imala pravo na dio hrvatske obale, Hrvatska s Dalmacijom i Slovenija nalazile su se u vrlo nepovoljnom položaju. Prijetila im je opasnost podjele između pobjednice Srbije i Italije te gubitak svih državnih svojstava. Među njima najugroženija je bila Dalmacija. U takvim okolnostima političari iz Dalmacije i članovi Jugoslavenskog Odbora s Trumbićem na čelu bili su skloniji kompromisu sa Srbijom (Pavličević, 2000). Takav politički razvitak ima dakako i izravan utjecaj na stavove i identitet iseljenika, pogotovo ako se uzme u obzir da je cjelokupan iseljenički tisak i dalje pod izravnom kontrolom uskog dijela iseljeničke ekonomske i političke elite.

Iseljavanje iz Kraljevine Jugoslavije oslabjelo je, ali ne i posve nestalo. Kraljevina Jugoslavija smatrala je da iseljavanje nije potrebno sprečavati nego regulirati.¹⁰ Njena iseljenička politika polazila je od pretpostavke »da je iseljavanje nužno zlo kada dio stanovništva koji ne može priskrbiti za život u domovini odlazi za zaradom u preko-oceanske zemlje« (Antić, 1996).

¹⁰ Smatrano je da se država treba brinuti da se iseljavanje vrši prema određenim kriterijima, primjerice da iseljenik odlazi samo u onu zemlju u kojoj je nadnica veća nego u zemlji useljenja, da se na putu do novog mjesta boravka s njim korektno postupa; da domovina vodi o njemu brigu i u zemlji doseljenja, a osobito da ne izgubi nacionalni identitet; da se u zemlji stvaraju uvjeti za njegov povratak i reintegraciju te da njegov zarađeni novac ne bude »izgubljen« za domovinu nego da on tamo neprestano priteče, jačajući domaće gospodarstvo i tako stvarajući uvjete za njegov povratak (Antić, 1996).

Kraljevini Jugoslaviji aktivni su iseljenici u Čileu dali puni legitimitet, za razliku od mnogobrojnih drugih iseljeničkih zajednica, podržavajući i priznajući kralja i novi državni poredak. Tijekom, a posebno nakon rata gotovo sva hrvatska iseljenička društva u nazivu su imala jugoslavenske pridjeve.

Nakon početnog entuzijazma u doba Prvoga svjetskoga rata, poslije rata među iseljenicima je nastupilo vrijeme letargije i indiferentnosti (*Naša riječ*, 1932; *Čuvajmo Jugoslaviju*, 1935). Nova država nije imala niti sluha niti razumijevanja za iseljenike.

5.1. Iseljenički tisak između dva svjetska rata

U tom razdoblju iseljenici su izdali nekoliko novina, kako na području Magallanesa, tako i u Antofagasti i Santiagu. U Punta Arenasu izlazile su novine: *Jugoslavenska tribuna* 1921., *Jugoslavenska smotra* 1923., *Jugoslaven u Čile* 1931. i *Jugoslavensko novo doba u Magallanesu* 1937. Luka Bonačić Dorić, urednik novina *Jugoslavensko novo doba u Magallanesu* odmah u prvom broju počeo je s objavljivanjem, na španjolskom jeziku *Povijesti Jugoslavena u Magallanesu*. U programu novina istaknuto je da je njihov jedini cilj raditi za dobrobit hrvatske iseljeničke zajednice i njenih društava.

U Antofagasti 1932. godine izlazile su novine *Naša riječ*, a 1935. *Čuvajmo Jugoslaviju*. Iseljenici su bili pozvani širiti i pomagati rad novina jer, kako je bilo istaknuto u njihovom programu, »propagiraju jedinstvo svih Jugoslavena«. U Santiagu je izlazio *Jugoslavenski glasnik*, službeno glasilo naseobine na Pacifiku. Urednik je bio Juraj Matulić Zorinov. U prvom broju bio je predstavljen riječima: »Vanstranački list. U našem iseljeništvu vidi samo jedan narod iste krvi i porijekla. Zalagat će se za bratsku slogu, koji je prvi uvjet našeg napretka i nacionalnog ugleda u svijetu. Unaprijed odbija političke, plemenske i vjerske kao i sićušne borbe i polemike ličnog karaktera. Nastao domoljubnim pothvatom nekih naših argonauta kojih hvala Bogu još imade i koji nisu došli u Ameriku pohlepom za zlatom, već žudnjom da se domognu zlatne slobode, koja im je bila uskraćena u rodnom kraju« (*Jugoslavenski glasnik*, 28. 2. 1935.). Namjera *Jugoslavenskog glasnika* bila je da postane tjednikom koji će s jedne strane iznositi potrebe, želje i društvene vijesti iz hrvatskih iseljeničkih zajednica, a s druge strane izjašnjavati se o važnim događajima iz domovine dajući osobitu prednost njezinu ekonomskom stanju. *Jugoslavenski glasnik* postao je jedinstveno iseljeničko glasilo za cijeli Čile i Pacifik.

5.1.1. Analiza novina *Naša riječ*

Naša riječ bile su novine jugoslavenske emigracije u Antofagasti, a izlazile su svake druge subote. Urednik je bio Stjepan Papić, prvi direktor Estaban Papić, potom Marko Biskupović.

Analizirali smo tekstove naslovnih stranica triju brojeva (1, 4, 6) koji su izdani 1932. Svih devet tekstova napisano je na hrvatskom jeziku. Na uglu naslovnice novina s desne strane nalazi se natpis: »Iseljenici diljem Amerike združite se za sreću naroda i otadžbine«, a na uglu s lijeve strane nalazi se natpis: »Tko ne pozna brata za brata, taj će tuđina za gospodara.«

Na zemlju iseljenja odnosila su se dva teksta. Negativno je ocijenjen odnos iseljeništa i domovine, a pozitivno kralj Aleksandar. Istaknuti su uzroci nacionalne razjedi-

njenosti među iseljeništvom prije, tijekom i nakon Prvoga svjetskoga rata, te odnos iseljenika prema domovini: »Za vreme rata nastala je plemenska podvojenost, separatizam, nacionalna neosveštenost, posle rata ogorčenost, razočaranje i skretanje u levo. Najveći dio iseljenika se selio u vreme kada su u njegovim selima jedva počela da budi plemenska svest, kad su bili pod tuđinskom vlasti, gde nije bilo škola, gde se nije smio buditi nacionalni duh. Za iseljenike se nije brinuo nitko, a među njih od školovanih ljudi zalazili su najvećim delom samo pustolovi koji su iskorišćavali njihovo neznanje. Oni iseljenici koji su u vreme haosa u Evropi poletili u Domovinu doživeli su razočarenja i vraćali se natrag u Ameriku s rdjavim iskustvima. Naš iseljenik posle rata u izvesnoj meri ima rezervisan stav prema Domovini« (br. 1, 1. 10. 1932.). Kralj Aleksandar opisan je kao uzvišeni, ustavni vladar. Njegov odnos s narodom opisan je na sljedeći način: »Kralj Aleksandar vladar je i državnik mirnog i miroljubivog naroda željnog napretka, on je Otac, Prijatelj i Brat naroda. Prvi je regent oslobođenih Hrvata i Srba, najmoćnije države u Evropi. Njegovom vladavinom Jugoslavija će prokrciti sve zapreke« (br. 6, 17. 12. 1932.).

Tablica 4: Pregled tema analiziranih tekstova između dva svjetska rata

Zemlja iseljenja	Broj tekstova	Stav prema temi
Odnos iseljeničtva i domovine	1	negativan
Kralj Aleksandar	1	pozitivan
<i>Hrvatska iseljenička zajednica</i>		
Iseljeničke novine	1	pozitivan
Iseljenička društva	2	pozitivan
Položaj nezaposlenih iseljenika	1	negativan
Ivan Ivanović	1	pozitivan
<i>Druge zemlje</i>		
Svjetski dugovi	1	negativan

Na hrvatsku iseljeničku zajednicu odnosilo se šest tekstova. U dva teksta negativno je ocijenjen položaj nezaposlenih iseljenika sa sjevera Čilea koji su ostali bez sredstava za život uslijed salitrene krize. Naglašena je uloga Jugoslavije s jedne strane i iseljeničkih društava s druge u rješavanju problema nastradalih iseljenika: »Spasimo naše siromašno iseljeničtvo i pogledajmo na one što prose jer naša naseobina iz sjevernog Čilea ostala je bez sredstava za život kad je industrija salitre prestala da funkcionira. Formirajmo jedan spasilački odbor da se zauzme za besplatan povratak u domovinu neopskrbljenim Jugoslavenima. Nadležne vlasti u Domovini trebali bi shvatiti najozbiljnije potrebu što hitnije repatriacije, a naša društva i ustanove trebala bi naći sredstva za njihovu zaštitu« (br. 4, 12. 10. 1932.). Pozitivno je ocijenjena uloga iseljeničkog tiska, iseljenička društva i iseljenik Ivan Ivanović. Iseljenički tisak predstavljen je novinama *Naša riječ*: »Naša novina Naša Riječ, otvara svoje stupce svakom Jugoslavenu, da se upoznadu sve naše naseobine, kao i ove s domovinom što je od velike nacionalne koristi, zato svaki sunarodnjak nek nam iz kraja u kojem on živi šalje sve potrebne vijesti o našem narodu. Naš cilj je biti narodu lučonoša u tmurnim danima stradanja, raditi na dobrobit naseobina i iseljeničtva Jugoslavije, za postignuće besplatnog povratka u Domovinu neopskrbljenih Jugoslavena, na našem međusobnom upoznavanju, te

publicirati novosti iz Domovine, i našu Domovinu obavještavati o našim prilikama. Skrenut ćemo pozornost naše Vlade u Beogradu i napisati historiju djelovanja naših naseobina, te odašiljati nekoliko primjeraka u naša rodna mjesta» (br. 1, 1. 10. 1932.). Dva teksta odnosila su se na iseljenička društva. Naveden je popis svih jugoslavenskih iseljeničkih društava, poslanstava i konzulata Kraljevine Jugoslavije. Jedan tekst posvećen je poznatom iseljeniku Ivanu Ivanoviću u povodu njegove smrti. Govori se o njegovoj pomoći i doprinosu u razvoju rodnog mjesta, te o njegovu radu među sunarodnjacima u iseljeništvu: »Ivan Ivanović, poznat je i poštovan u svemu našem narodu u Južnoj Americi, poštovan i cijenjen u svojoj užoj domovini Dalmaciji, Sutivanu, Braču. Prilikom njegove smrti iseljeničvo iskazuje priznanje njegovu radu jer je bio učitelj i dobrotvor svog naroda. Ivan Ivanović otkrio je novo polje rada za Bračane, a savjetom, novcem i kreditom pomagao svakome našem čovjeku. U radu za svoje rodno mjesto Sutivan nikom nije dopustio da prednjači« (br. 4, 12. 10. 1932.). Na druge zemlje odnosio se jedan tekst na temu svjetskih dugova.

Najvažniji je podatak iz tog razdoblja priznanje u nekim člancima da se iseljenička zajednica zasitila apsolutne politizacije »odozgo« te da broj aktivnih članova i zainteresiranih čitatelja opada. Usto, politička kontrola tiska i iseljeničkih udruga raste i s jačanjem ekonomske krize krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina prošloga stoljeća. Hrvatski iseljenici izravno su pogođeni ekonomskom krizom, no nemaju mogućnosti sindikalnog udruživanja budući da su udruge i tisak pod kontrolom iseljeničke ekonomske i političke elite.

6. Političke prilike u zemlji iseljenja i među iseljeništvom u Drugome svjetskom ratu

Čim su u Južnu Ameriku stigle vijesti o napadu sila Osovine na Jugoslaviju, većina iseljenika osjećala je potrebu osobno se angažirati¹¹ u obrani protiv Njemačke i njezinih saveznika. Obnovljen je JNO, a njegovi ogranci počeli su s radom. Centar u Santiagu smatrao se nasljednikom JNO-a iz prethodnog rata te je prihvatao Pravila JNO-a usvojena na osnivačkom kongresu u Antofagasti u siječnju 1916. (Antić, 1987).

6.1. Iseljenički tisak u Drugome svjetskom ratu

U doba Drugoga svjetskoga rata službeni list JNO-a¹² bio je *Jugoslavenski glasnik* (1941.–1947.), a njegov urednik i izdavač bio je Glavni odbor JNO-a u Južnoj Americi u Santiagu. *Jugoslavenski glasnik* iznosio je sve važne događaje iz domovine, obavještavao o zaključcima zasjedanja Zbora i Kongresa JNO-a, o pomoći za domovinu i svim važnim događajima između domovine i iseljeničtva u doba Drugoga svjetskog rata. Putem *Glasnika* prenosile su se vijesti o tijeku partizanskih aktivnosti, o Titu, partizanima i njihovim pobjedama. Postojao je i velik interes čileanskog tiska za ishod Kongresa JNO-a

¹¹ Podupirali su partizanski pokret u domovini ili su pružali moralnu i materijalnu pomoć domovini.

¹² Između ograna JNO-a i Centralne uprave nije postojalo jedinstvo. Centralnu upravu činila je jugoslavenska buržoazija koja je u početku zazirala od NOB-a jer je imala revolucionarnu komponentu, a njihovi lideri bili su izvršno povezani sa starim monarhističkim režimom.

u Južnoj Americi. Mnoge novine u Antofagasti davale su iscrpne i dnevne izvještaje sa zasjedanja Kongresa JNO-a u Južnoj Americi: *El Mercurio*, *El Abece*, *El Popular* i *La Opinion* (*Jugoslavenski glasnik*, 1945). *Jugoslavenski glasnik* prestaje izlaziti 1947.

Osim *Jugoslavenskoga glasnika*, izlazile su i novine *Borba*, glasilo Kulturnog društva Jugoslavije: »Borba će u prvom redu stajati na braniku narodnih interesa, da ispravno orijentira naseobinu za jedinstvo i slogu, i za безусловnu odanost iseljenika našoj Narodnoj Republici Jugoslaviji« (*Borba*, br. 2, siječanj 1946.). *Borbu* su osnovali mladi iseljenici u Santiagu u želji da se bore za afirmaciju nove Jugoslavije koju nije prihvaćao dio stare emigracije, te politički emigranti koji su u Čileu djelovali protiv Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ).

Jedinstvo iseljenika prema partizanskom pokretu nije bilo postignuto. U poslijeratnim godinama, kad su zbog bolje obaviještenosti uvjeti za to postali povoljniji, »akciju je omeo najprije hladni rat, a zatim Rezolucija Informbiroa kad se od naše politike distancirao baš onaj dio kadra koji se u Južnoj Americi založio za ciljeve NOB-a prihvativši ih kao svoje« (Antić, 1986: 77).

6.1.1. Analiza novina *Jugoslavenski glasnik*

Izdavač i urednik novina *Jugoslavenski glasnik* bio je glavni odbor JNO-a u Južnoj Americi, u Santiagu. Izlazio je dva puta mjesečno. Analizirali smo tekstove naslovnih stranica nekoliko brojeva (125, 132, 135–136) iz 1945. Od ukupno šest tekstova, tri su napisana na hrvatskome, a tri na španjolskom jeziku. Dva teksta su intervjui iz Moskve, koji su provedeni specijalno za *Jugoslavenski glasnik*. Jedan tekst preuzet je iz partizanskih novina *Borba*. Na naslovnicama novina ukupno su četiri fotografije: Jugoslavenska armija ispod trobojne zastave s crvenom petokrakom, maršal Tito, Tito s jugoslavenskom zastavom, paketi pomoći Ogranka *Jadran* za Jugoslaviju.

Tablica 5: Pregled tema analiziranih tekstova u doba Drugoga svjetskog rata

Zemlja iseljenja	Broj tekstova	Stav prema temi
Oslobođena Jugoslavija	3	pozitivan
Maršal Tito	2	pozitivan
Hrvatska iseljenička zajednica		
JNO i pomoć domovini	1	pozitivan

Na zemlju iseljenja odnosilo se ukupno pet tekstova: tri na temu oslobođene Jugoslavije i dva o maršalu Titu. Tekstovi koji govore o oslobođenoj Jugoslaviji ocijenjeni su pozitivno. Opisano je poslijeratno stanje na Visu i u Srbiji te demokratska vladavina naroda u oslobođenoj Jugoslaviji: »Naša je država demokratska, svi imamo pravo da budemo učesnici u vlasti, i svi odlučujemo koga ćemo kandidirati, koga ćemo birati. Na Visu staro i mlado izašlo na prve slobodne narodne izbore. U Srbiji na teritoriju koji je skoro oslobođen od Nijemaca a naročito u Beogradu, u širokim narodnim slojevima kojima je dodijao njemačko-nedečevsko-dražinovski režim, žele da se očiste iz privrednog i kulturnog života svi koji su krivi za patnje i poniženja srpskog naroda. Težnjama nisu samo zahvaćeni radnici, seljaštvo već i najširi slojevi inteligencije. Mase hoće da rade, stvaraju,

izgrađuju život za sebe i svoju domovinu, a narodna vlast uz pomoć antifašističkih organizacija rješava sva goruća pitanja, pristupa organizaciji masa i razvija njenu inicijativu« (br. 132, 25. 7. 1945.). Pozitivno je ocijenjen predsjednik Jugoslavije maršal Tito. Opisan je kao narodni heroj, koji je oslobodio Jugoslaviju od Nijemaca i drugih okupatora. Osnivač je države u kojoj sam narod vlada i odlučuje. Istaknuto je i prijateljstvo sovjetske i jugoslavenske države i ugled maršala Tita među predstavnicima sovjetske vlasti i građanstvom: »Mnoge sovjetske novine i časopisi publicirali su brojne članke o herojskoj pobjedi Tita i Jugoslavije, a mnoge sovjetske škole, fabrike, klubovi, privatne kuće stavile su u svoje prostore portret Tita. Tito je primio poklon sovjetske vlade – mač neprocjenjive vrijednosti, te pozdrave i poklone od sovjetskih građana« (br. 125, 12. 2. 1945.).

Na hrvatsku iseljeničku zajednicu odnosio se jedan tekst. Pozitivno je ocijenjena uloga JNO-a i pomoć koju je prikupio za domovinu. Preko cijele stranice naveden je popis imena jugoslavenskih rodoljuba koji su se odazvali na prvi poziv Uprave ogranka JNO-a Jadran kako bi pomogli poslijeratnoj Jugoslaviji. Na popisu su: »Svjetla i časna imena jugoslavenskih iseljenika, učlanjenih u JNO koji nisu postavljali uslove, nisu se pogadali, ni pravili političke spekulacije, već su odmah svoju dužnost ispunili, zato će im narod zauvijek ostati trajno zahvalan i njihova imena zlatnim slovima zabilježena, biti će vječno poštovani u domovini i u našem iseljeništvu, kao zaslužni građani Nove Demokratske i Federativne Titove Jugoslavije. Ovaj spisak čuvajte kao javnu svjedodžbu naše nacionalne čestitosti i vaše požrtvovanosti domovini« (br. 135-136, 10. 11. 1945.).

Pojava novih tiskovina i veći interes iseljeničtva za iseljenički tisak u izravnoj vezi s činjenicom da većina hrvatskih iseljenika potječe iz krajeva koji su izravno bili uključeni u partizanski pokret. Vijesti iz domovine i zavičaja snažno su utjecale na angažman i političku usmjerenost iseljenika kao i urednika tiskovina u tom razdoblju.

7. Političke prilike u zemlji iseljenja i među iseljeničtvom nakon Drugog svjetskog rata

Iseljeničtvo u Čileu pratilo je događaje u Jugoslaviji putem iseljeničkog tiska, a mnogi potomci iseljenika boravili su u Jugoslaviji kao stipendisti zagrebačkog ili beogradskog sveučilišta. Ostvareni su intenzivni kontakti s institucijama u domovini, pogotovo s Maticom iseljenika u Zagrebu i Splitu. Čileansko-jugoslavenski institut za kulturu bio je zadužen za razvoj kulturnih veza između dviju zemalja. Iseljenici su prihvaćali novu Jugoslaviju na čelu s Titom koji je ne samo za iseljenike, već i za čileansku javnost predstavljao važnu osobu. Prilikom jednog posjeta Tita Čileu, ovim riječima pozdravio ga je predsjednik Čilea Jorge Alessandri »Vaša zemlja nalazi se u srcu Čileanaca. Osjećamo prema Jugoslaviji duboko ukorjenjenu privrženost preko veza prijateljstva i krvi koje su najčistije vrijednosti koje spajaju narode«. Među svim slojevima čileanskog društva, uključujući i ondašnji režim, Jugoslavija i Jugoslaveni uživali su velik ugled, a postojao je velik interes Čileanaca za učenje hrvatsko-srpskog jezika, a preko njega i za kulturnu, društvenu i političku suradnju s Jugoslavijom (Lovrić i Pešutić, 1976–1979).

Značajnije iseljavanje u Čile prestalo je pred Drugi svjetski rat. Hrvatska iseljenička zajednica gotovo se više nije obnavljala novim iseljenicima, a potomci iseljenika odgajali su se u jugoslavenskom duhu.

7.1. Iseljenički tisak nakon Drugoga svjetskog rata

U Čileu deset godina nisu izlazile iseljeničke novine. Stara iseljenička elita više naime nije imala tolik utjecaj na iseljeničku zajednicu te više nije financirala nove tisakovine, a velik dio drugog i trećeg naraštaja hrvatskih iseljenika asimilirao se u čileansko društvo. U Santiagu je ponovno počeo izlaziti *Jugoslavenski glasnik (El Heraldo Yugoslavo)*, 1958. godine kao glasilo namijenjeno jugoslavenskim naseobinama na Pacifiku u republikama Čile, Peru, Bolivija i Ekvador. Uređivao ga je novinar Danilo Matulić, sin Jurja Matulića Zorinova, također novinara, koji je ove novine bio pokrenuo još 28. 2. 1935., te ih izdavao i uređivao do svoje smrti. U uvodniku lista stajat će: »U redovima našeg iseljeničtva ponovo se osjeća potreba jednog glasila, koje će da izvještava o zbivanjima u dalekoj Domovini i koje će povezivati pojedine naseobine, dajući prikaze o njihovom društvenom i kulturnom radu. Potrebno je također da djeca jugoslavenskih iseljenika imaju prilike da se upoznaju sa zemljom svojih otaca, da upoznaju njenu historiju, njenu bogatu kulturu, umjetnost i ostvarenja« (*Jugoslavenski glasnik*, listopad 1958). Cilj i zadatak *Jugoslavenskoga glasnika* bili su okupiti ne samo hrvatske iseljenike, nego i njihove potomke. Uredništvo je izvijestilo u *Glasniku* da će udovoljavati upitima čitatelja i davati obavijesti o socijalnom i kulturnom životu Jugoslavije, te da će objavljivati i članke iz povijesti jugoslavenskih naroda, vijesti iz jugoslavenskih (hrvatskih) iseljeničkih zajednica i zanimljivosti o radu Čileansko-jugoslavenskog instituta i djelovanju društva *Jadranska vila*. Novine su pisane dvojezično, ali se broj članaka na hrvatskom jeziku smanjuje. Putem novina bili su obaviješteni ne samo iseljenici i njihovi potomci, već i druge strane iseljeničke zajednice, kao i Čileanci, o životu i kulturi hrvatskog naroda.

U Punta Arenasu između 1962. i 1963. izdane su dvije publikacije. Prva, *Jugoslavenske novosti*, izdana je 1962., a uređivao ju je Juan Jelinčić, a drugu, *La Voz de Yugoslavia (Glas Jugoslavije)*, uređivao je Waldo Silva Daunić (Martinić, 1997). Novine su pisane na španjolskom jeziku, a uređivali su ih potomci hrvatskih iseljenika, osjećajući potrebu da nastave rad svojih predaka i sačuvaju uspomenu na njih. Nakon državnog udara u Čileu i promjene režima 1973., veze s »komunističkom Jugoslavijom« više se nisu ni mogle ni smjele isticati te se u tom razdoblju ne može očekivati pojava važnijih iseljeničkih novina koje bi upućivale na zemlju podrijetla. Tek u drugoj polovini osamdesetih pojavljuju se nove hrvatske iseljeničke novine, no ovaj put bez izravna upućivanja na teme iz Jugoslavije. Bilten pod nazivom *Useljavanje u Magallanes* izdan je 1986. u Punta Arenasu. Pisan je na španjolskom jeziku, a u njemu se raspravljalo o povijesti, kulturi i o obiteljskim odnosno ženidbenim vezama naših doseljenika. Godine 1989. u Punta Arenasu ponovno su počele izlaziti *Male novine*, informativni bilten jugoslavenske iseljeničke zajednice u Magallanesu.

U čileanskim novinama također je mnogo napisano o životu jugoslavenske iseljeničke zajednice. U povodu proslave stogodišnjice prisutnosti naših iseljenika u Magallanesu, dnevnik *La Prensa Austral* od 6. 12. 1978. u potpunosti je bio posvećen proslavi stote godišnjice useljavanja (Lovrić i Pešutić, 1976–1979). Direktor dnevnika bio je Stanko Karelović, sin bračkog iseljenika. Novine *El Meuricio de Antofagasta* donosile su također mnogobrojne priloge o hrvatskim iseljenicima. Primjer je i opširan prilog u prigodi odlikovanja Radoslava Razmilića Vlahovića, podrijetlom s otoka Brača, Zlatnim sidrom (Ancla de oro), simbolom grada Antofagaste, koji se dodjeljuje samo počasnim građanima (Lovrić i Pešutić, 1976–1979).

Danas, osim *Malih novina* koje se tiskaju samo na španjolskom jeziku, nema iseljeničkih listova u Čileu. Potomci iseljenika ili Čileanaci hrvatskog podrijetla sada rade kao urednici, novinari i direktori najprestižnijih čileanskih novina (*La Prensa Austral, El Mercurio, La Nacion*).¹³ Zbog njihova utjecaja i ugleda hrvatske teme često su zastupljene u čileanskom tisku, pa je čileanska javnost obaviještena o događajima vezanima uz hrvatsku iseljeničku zajednicu u Čileu, a upoznata je i s prilikama u Hrvatskoj.

7.1.1. Analiza novina *Jugoslavenski glasnik*

Jugoslavenski glasnik izlazio je u Santiagu pod uredništvom Danila Matulića. Bio je namijenjen jugoslavenskim naseobinama na Pacifiku: Čileu, Peruu, Boliviji, Ekvadoru. Izlazio je jedanput mjesečno. Analizirali smo tekstove naslovnih stranica dvaju brojeva (1, 3) iz 1958. Oba teksta napisana su na španjolskom jeziku. Na naslovnoj stranici prvog broja nalazi se fotografija Rovinja, a na naslovnoj stranici trećeg broja tri su crteža: Hernando de Magallanes, brod i grb Punta Arenasa.

Tablica 6: Pregled tema analiziranih novina nakon Drugoga svjetskog rata

Zemlja iseljenja	Broj tekstova	Stav prema temi
Iseljeničke novine	2	pozitivan
Hrvati u Magallanesu	1	pozitivan

Na hrvatsku iseljeničku zajednicu odnosila su se dva teksta. Pozitivno je ocijenjena uloga iseljeničkog tiska i uloga Hrvata u Magallanesu. Predstavljeno je novo izdanje *Jugoslavenskog glasnika* riječima: »Ovo je druga epoha Jugoslavenskog glasnika kako bi se nastavio rad preminulog urednika Jorga Matulića Zorinova koji je uređivao glasnik od 1935.–1941. godine. Namijenjen jugoslavenskim iseljenicima u Santiagu, Valparaisu i cijelom Čileu, Boliviji, Peru, namijenjen Jugoslavenima i svima koji gaje simpatije i žele uspostaviti suradnju između Jugoslavije i Latinske Amerike. Navedeni su ciljevi Jugoslavenskog glasnika koje je zacrtao bivši urednik Jorge Matulić: Jugoslavenski glasnik treba obnoviti stare veze između jugoslavenskih naseobina na Pacifiku, jer mi iseljenici kao pojedinci vrlo malo značimo i gubimo se u moru tuđinstva, te je važno očuvati nacionalnu svijest iseljenika na Pacifiku« (br. 1, listopad 1958.). Opisan je dugogodišnji rodoljubni rad Jorgea Matulića u povezivanju Jugoslavije i Čilea i njegove zasluge među iseljeništvom. Drugi tekst govori o provinciji Magallanes koja je dobila ime po portugalskom pomorcu Hernandu de Magallanesu koji je prvi stupio na čileansko tlo. Istaknuta je uloga Hrvata u razvoju toga kraja, u Punta Arenasu i Ognjenoj Zemlji. Opisan je veliki događaj u provinciji – otvaranje jugoslavensko-čileanske banke kojem su prisustvovali ugledni iseljenici sa sjevera Čilea, predstavnici vlasti i mnogi Čileanci. Trodnevnoj svečanosti prisustvovali su mnogi članovi jugoslavenskih iseljeničkih društava predstavljajući pjesmom, plesom i igrom kulturu svoje domovine. Naglašeno je da postoji veliko povjerenje čileanskog naroda u Jugoslaviju i jugoslavenske iseljenike.

¹³ Prema istraživanju Dane Mataića Pavičića, u Čileu je oko 80 novinara hrvatskog podrijetla. Budući da hrvatska iseljenička zajednica u Čileu uživa velik ugled, i da su mnogi novinari hrvatskog podrijetla ponosni na svoje korijene, vijesti iz Hrvatske ili hrvatske etničke zajednice u Čileu zastupljene su u novinskom tisku najprestižnijih novinskih čileanskih kuća (Mataić Pavičić 1998).

8. Zaključak

Teme iseljeničkih novina mijenjale su se s različitim povijesnim razdobljima. Putem iseljeničkih novina odašiljale su se određene poruke s pozitivnim ili negativnim predznakom. Negativno je ocijenjena politika Austrije i položaj Hrvata unutar nje, ali i nacionalna neosviještenost iseljenika te nepostojanje hrvatske škole kao temelja za očuvanje nacionalnog identiteta iseljenika. Uočava se i utjecaj tema vezanih uz Balkanski rat i Srbiju. U doba Prvoga svjetskoga rata tisak preslikava situaciju u zemlji iseljenja, pa se pozitivno ocjenjuje kralj Petar, ujedinjenje Hrvata i Srba te buduća država Jugoslavija. Kralj Petar Karađorđević predstavljen je kao »oživotvoritelj Velike Srbije i moćne Jugoslavije i kao narodni ujedinitelj« (Jugoslavija, br. 20, 12. 7. 1915.). Hrvati i Srbi opisani su kao »dijelovi istog naroda, istokrvni narod«, a Srbija kao »izvor Jugoslavenske ideje« (Jugoslavija, br. 20, 12. 7. 1915.). Istaknuta je potreba nacionalnog ujedinjenja radi stvaranja »moćne, čvrste Jugoslavije, gdje bi i iseljenici trebali odigrati značajnu ulogu« (Jugoslavija, 22. 4. 1915.). Politička usmjerenost iseljeničkih novina određena je ekonomskim i političkim interesom iseljeničke ekonomske i političke elite koja financira i kontrolira ne samo iseljenički tisak, već i iseljeničke udruge. Zato se i nakon rata propagira pozitivan stav prema vlasti u zemlji iseljenja, osobito prema kralju Aleksandru koji je opisan kao »uzvišeni vladar, Otac, Prijatelj i Brat naroda« (Naša riječ, 17. 12. 1932). Događaji u hrvatskoj iseljeničkoj zajednici dovode se u neposrednu vezu sa zemljom iseljenja pa se smatra nužnim uspostaviti dijalog između zemlje iseljenja i iseljeništvom. No u tom razdoblju značajno opada i broj čitatelja, i to ne samo zbog uznapredovala procesa asimilacije, već i zbog činjenice da politički forsirane teme u tisku nisu relevantne za svakodnevni život iseljenika. Taj trend posebice je uočljiv tijekom ekonomske krize s kraja dvadesetih i na početku tridesetih godina, koji je snažno pogodio čileansko gospodarstvo, pa tako i hrvatske iseljenike, većinom nisko kvalificirane radnike i seljake.

Drugi svjetski rat i partizanski pokret dominantne su teme iseljeničkog tiska prije svega zbog činjenice da većina iseljenika potječe iz krajeva koji su poprište najintenzivnijih političkih procesa i vojnih aktivnosti. Pozitivan stav zauzima se prema novoj vlasti, komunističkoj Jugoslaviji i maršalu Titu. Ističe se pozitivna uloga iseljenika i njihov doprinos izgradnji nove Jugoslavije. Tito je opisan kao »narodni heroj, vrhovni komandant i Maršal slobodne, velike, Jugoslavije kojoj se cijeli svijet divi« (Jugoslavenski glasnik, 25. 7. 1945). Pozitivno se ocjenjuje pomaganje iseljenika domovini, pa su opisani kao »jugoslavenski rodoljubi koji su ispunili sinovsku dužnost prema milom domu i rodu i postali primjeri potomstvu« (Jugoslavenski glasnik, 10. 11. 1945). Nakon Drugoga svjetskog rata sve više tekstova u iseljeničkim novinama napisano je na španjolskom jeziku, a njihov je cilj očuvati nacionalni identitet među iseljeništvom te uspostaviti veze između Čilea i Jugoslavije. Više se usmjeravaju na događaje vezane uz hrvatsku iseljeničku zajednicu.

Političke promjene u zemlji iseljenja imale su utjecaj na iseljenički tisak, a to je vidljivo osobito u doba Prvoga i Drugoga svjetskog rata. Od Prvoga svjetskog rata sve je više prisutna »jugoslavenizacija« iseljenika kroz odašiljanje pozitivnih poruka o predstavnicima vlasti Kraljevine Jugoslavije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Kroz pet povijesnih razdoblja, pod utjecajem političkih promjena u zemlji iseljenja, miše-

nja se identitet iseljenika. Iseljenici se do Prvoga svjetskog rata politički dijele na Austrijake i Slavene. Većina je protuaustrijski usmjerena, i u borbi protiv tadašnje vlasti u Srbiji vidi jakog saveznika. Prisutna je glorifikacija Srbije, vojske Kraljevine Srbije, srpskih kraljeva. U sljedeća četiri razdoblja (Prvi svjetski rat, između dva svjetska rata, Drugi svjetski rat, nakon Drugoga svjetskog rata) iseljenici prihvaćaju promjene vlasti u zemlji iseljenja, dajući legitimitet državama i vladama prve i druge Jugoslavije iz različitih razloga. U prvom su razdoblju političke orijentacije i nacionalni identitet pod utjecajem iseljeničkih elita sa specifičnim ekonomskim i političkim interesima (veze s britanskim poduzetnicima i vlastima u Jugoslaviji). U doba Drugoga svjetskog rata političke orijentacije i nacionalni identitet razvijaju se pod utjecajem političkih procesa prije svega u zavičajju, a zatim i u domovini. Iseljenici se većinom identificiraju s Jugoslavijom i »jugoslavenskom nacijom«, a potomci iseljenika odgajaju se u jugoslavenskom duhu. Stoga će i političke promjene u domovini početkom devedesetih ponovno pokrenuti proces transformacije kolektivnog identiteta među iseljenicima te će taj proces biti povezan s dubljim preispitivanjem kontinuiteta i konzistentnosti etničkog identiteta iseljenika nego u drugim hrvatskim iseljeničkim zajednicama.

LITERATURA

- ANTIĆ, Ljubomir (1986). »Prilog istraživanju odnosa naših iseljenika u Južnoj Americi prema NOB-u s posebnim osvrtom na JNO na Pacifiku«, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, br. 1, str. 43–80.
- ANTIĆ, Ljubomir (1987). *Naše iseljeničtvo u Južnoj Americi i stvaranje jugoslavenske države 1918*. Zagreb: Školska knjiga.
- ANTIĆ, Ljubomir (1991). *Hrvati u Južnoj Americi do godine 1914*. Zagreb: Stvarnost.
- ANTIĆ, Ljubomir (1996). *Pregled iseljeničkih politika i zakonodavstva na prostoru današnje RH* (tipkano). Zagreb: IMIN.
- ANTIĆ, Ljubomir (2002). *Bračanin Ivan Krstulović, nacionalni preporoditelj američkih Hrvata*. Samobor: A. G. Matoš.
- BILANDŽIĆ, Dušan (1999). *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing.
- BOROVAC, Ivanka (ur.) (1994). *Povijesni atlas svijeta*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- DERADO, Klement i ČIZMIĆ Ivan (1982). *Iseljenici otoka Brača*. Zagreb: SIZ za kulturu općine Brač.
- FISTONIĆ JERKOVIĆ, Nikola (1984). *Historia de la llegada de los Yugoslavos al norte de Chile*. Iquique: Grafica Zavala.
- LEWIS, G. J. (1982). *Human Migration*. New York: St. Marin's Press Inc.
- MARTINIĆ BEROŠ, Mateo (1997). *Hrvati u Magallanesu na krajnjem jugu Čilea*. Split: Književni krug.
- MARTINIĆ BEROŠ, Mateo (2000). »Hrvatsko iseljeničtvo na jugu Čilea: primjer društvenog i kulturnog stvaralaštva«, u: *Hrvatska – Čile: povijesne i kulturne veze*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika, str. 29–40.
- MATAIĆ PAVIČIĆ, Dane (1992). »Hrvatska dijaspora u Čileu«, Izlaganje na simpoziju u Dubrovniku povodom 500 godina otkrića Amerike.
- MATAIĆ PAVIČIĆ, Dane (1998). *Hrvati u Čileu*. Zagreb: Matica iseljenika.

- MILIĆ, Vojin (1978). *Sociološki metod*. Beograd: Nolit.
Matice iseljenika Hrvatske za Južnu Ameriku. Split.
- PAVLIČEVIĆ, Dragutin (2000). *Povijest Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- PERIĆ, Marina (2003). *Obrasci transformacije identiteta hrvatskih iseljenika u Čileu* (magistarski rad). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- PEŠUTIĆ, Damir i LOVRIĆ, Mladen (1976.–1979). *Izveštaji komisije predsjedništva »U misiji prijateljstva i mira«* (1963), *Matica*, Zagreb, br. 10, str. 323–324.

IZVORI

- Čuvajmo Jugoslaviju* (1935), Antofagasta.
Dom (1911–1912), Punta Arenas.
Domovina (1908–1913), Punta Arenas.
Jugoslovenska država (1916), Antofagasta.
Bratska Sloga (1922), Antofagasta
Jugoslavenski glasnik (1935–1960), Santiago de Chile.
Jugoslavensko novo doba (1937), Magallanes.
Jugoslovensko oslobođenje (1918), Antofagasta.
Jugoslavenska tribuna (1921), Punta Arenas.
Jugoslaven u Chile (1931–1933), Magallanes.
Jugoslavija (1915), Antofagasta.
Naša riječ (1932), Antofagasta.
Novo doba (1910–1911), Punta Arenas.
Sloboda (1902–1906), Antofagasta.
Useljavanje u Magallanes (1986), Punta Arenas.

Marina Perić

POLITICAL CHANGES IN CROATIA AND THE CROATIAN EMIGRANT PRESS IN CHILE

SUMMARY

The paper gives an overview of the Croatian emigrant press in Chile through five historical periods (before World War I, during World War I, between the two world wars, during World War II, after World War II). Parallels are drawn between political changes in Croatia and changes in the contents and themes of the emigrant press. One emigrant newspaper is analysed for each historical period, via the content analysis method, and front-page articles are taken as the units of analysis. Apart from the messages' contents, their form is analysed, so as to assess opinions that the messages' senders transmit to their receivers. Based on the analysis of the newspapers, the author concludes that changes in Croatia had an important influence on the emigrant press, which was especially visible in the period during World War I and World War II. In the period from World War I onwards, headings and themes in the emigrant press were used to propagate Yugoslavism and a sense of belonging to the Yugoslav

nation and state. The identity of the emigrants changed under the influence of political changes in Croatia. Up to World War I they were mainly anti-Austrian oriented, and in the next four periods they accepted the state and the government of both the first and the second Yugoslavia, identifying themselves with Yugoslavia, and raising their descendents in a Yugoslav spirit.

KEY WORDS: Croats, Chile, emigration, emigrant press, the Croatian diaspora

Marina Perić

LES CHANGEMENTS POLITIQUES EN CROATIE ET LA PRESSE ÉMIGRÉE CROATE AU CHILI

RÉSUMÉ

Cet article donne un panorama de la presse de la diaspora croate au Chili au cours de cinq périodes historiques (avant la Première Guerre mondiale, Première Guerre mondiale, entre deux guerres mondiales, Deuxième Guerre mondiale, après la Deuxième Guerre mondiale) et trace des parallèles entre l'influence des changements politiques en Croatie d'une part, et de l'autre le contenu et les thèmes traités par la presse émigrée. L'auteresse fait l'analyse d'un journal à partir de ses contenus pour chaque période historique étudiée, en prenant pour unité d'analyse les textes des unes de ce journal, dont le contenu et la forme des messages sont étudiés afin de déterminer les positions de l'émetteur. A l'issue de cette analyse, l'auteresse conclut que les changements politiques en Croatie ont eu une forte influence sur la presse émigrée, ce qui est particulièrement sensible lors de la Première et de la Deuxième Guerre mondiale. Durant la Première Guerre mondiale, la presse émigrée diffuse à travers les termes et les thèmes sélectionnés un sentiment pro-yougoslave, qui passe par l'appartenance à la nation et à l'Etat yougoslave. Sous l'influence des changements en Croatie, l'identité des immigrants croates change elle aussi: jusqu'à la Première Guerre mondiale, ils se situent le plus souvent dans une orientation anti-autrichienne, tandis que dans les quatre périodes suivantes, ils acceptent les Etats et les gouvernements de la première et de la deuxième Yougoslavie, s'identifiant avec la Yougoslavie, et élèvent leurs descendants dans un esprit yougoslave.

MOTS CLÉS: Croates, Chili, émigration, presse émigrée, diaspora croate